

Robert Kagan: *The Return of History and The End of Dreams*. Alfred A. Knopf, New York 2008. 116 sivua.

Robert Kaganin lyhyehkö kirja alkaa suorastaan erinomaisella lauseella: ”Maailmasta on tullut jälleen normaali”. Kaganille tämä tarkoittaa vastakkainasettelujen, ja siten politiikan ja historian, paluuta. Otsikko ja idea ovat luonnollisesti eräänlaista provokaatiota Francis Fukuyaman ja hänen tavoin ajattelevien suuntaan. Historia ei loppunutkaan, eikä länsimainen liberaalidemokratia olekaan voittanut. Toisaalta, uskoiko siihen aidosti kukaan?

Kysymys on siitä, että monet toivoivat kylmän sodan loppumisen lopettaneen kaikki muutkin ideologiset vastakkainasettelut. Samalla vietettiin lyhyen aikaa kansallisvaltioiden ja nationalismien hautajaisia – realismin nähtiin antavan tilaa yhteistyölle yli kulttuuristen rajojen ja valtiorajojen. Näin siis, jos haluaa unohtaa esimerkiksi Jugoslavian hajoamiseen liittyvät konfliktit. Geopolitiikka oli antanut tilaa geoe-

konomiale ja kaupankäynnin nähtiin montesquieuolaisittain johtavan konfliktit vähemmän ja rauhaan. Vastakkainasettelut olisivat jatkossa schmittiläisittäin enemmän kilpailijoiden kuin vihollisten välisiä. Nyt jotakin on muuttunut, tai oikeammin sanottuna palannut normaaliiksi.

Kamppailu statuksesta ja vaikutusvallasta on palannut kansainvälisen politiikan keskiöön, jos se nyt siitä välillä pois oli. Radikaali islamismi ja lännen sekulaari maailma ovat väistämättömällä törmäyskurssilla, mutta Kagan näkee vieläkin tärkeämpänä vastakkainasetteluna liberaalien demokratioiden ja autokratioiden välisen kamppailun. Tämä asetelma jakaa maailman valtioita, eivätkä demokratiat ole tässä suhteessa niin yhteneväinen rintama kuin niiden Kaganin mielestä pitäisi olla. Ne ovat naiivissa uskossa, että autokraattisten valtioiden sitouttaminen osaksi kapitalistista järjestelmää ennen pitkää ajaa ne väistämättä taloudellisten vapauksien myötä antamaan myös poliittisia vapauksia. Näitä valituksesta syntynsä saaneita optimistisia ajatuksia leimaa usko historian vääjäämättömään edistykseen. Kun keskiluokka vaurastuu, se alkaa vaatia poliittisia oikeuksia, mikä lopulta johtaa autokraattisten hallintojen tuhoon. Näinhän ei tietenkään välttämättä ole, ja Kaganin mielestä esimerkiksi Venäjä ja Kiina ovat onnistuneet yhdistämään taloudellisen vapauden ja poliittisten oikeuksien puuttumisen.

Autokraattiset valtiot, jälleen siis Venäjä ja Kiina, ovat onnistuneet myös estämään järkevän päätöksenteon YK:n turvallisuusneuvostossa. Siksi Kagan asettaakin toivonsa hieman kantilaisittain demokraattisten valtioiden liittoon, joka tulevaisuudessa hoitaisi asiat paremmin. Kanthan uskoi että tasavaltujen liitto lopettaisi käytännössä sodat, koska enemmistö ihmisistä olisi aina sotaa vastaan. Teeman toinen variaatio on ns. demokraattisen rauhan teoria, jonka mukaan maailmanhistoriassa kaksi demokraattista valtiota eivät koskaan ole käyneet sotaa keskenään. Kaganin malli on siis näiden jonkinlainen jatke. Ongelmana tietysti ovat loputtomat poikkeukset, joista demokraattisen rauhan teoria kärsii, ja toisaalta sodanhaluiset tasavallat.

Kylmän sodan loppuminen ja hetkellinen uusi maailmanjärjestys olivat kuitenkin poikkeus maailmanhistoriassa. Sitä luonnehti nimittäin historiallisessa katsannossa erittäin poikkeuksellinen tilanne, eli suurvaltakilpailun puuttuminen. Realistit varoittelivat jo tuolloin, ettei tilanne säilyisi sellaisena. Heidän mukaansa suurvaltakilpailu on väistämätön piirre kansainvälisessä sfäärissä, väittivätpä idealistit mitä tahansa. Kyseessä ei ollut muutos, vaan ainoastaan tauko jatkuvassa kilpailussa, jonka perimmäiset syyt löytyvät ihmisluonnosta.

Historia alkaa uudelleen sieltä mihin se loppuikin, eli Venäjältä. Venäjä on kaikilla mahdollisilla areenoilla varteentotettava toimija ja pitää kylmän sodan jälkeistä tilannetta länteen sanelemana, kun se itse on hajaannuksen tilassa. Venäjän sotilasmahti on osa sen ulkopoliittikkaa ja sen valtavat energiavarannot luovat riippuvuutta siihen Euroopan maissa. Kagan huomauttaa kuitenkin oikeutetusti, että Venäjä on yhtä riippuvainen Euroopan markkinoista kuin ne Venäjistä – Euroopan valtiot ovat vain päästäneet Venäjän kuljettajan paikalle tässä tilanteessa. Venäjän strategia on peluuttaa EU:n jäsenvaltioita toisiaan vastaan ja luoda hajaannusta

EU:n sisälle (Kagan jättää mainitsematta, että tämä on myös USA:n strategia, sillekin sopii hyvin että EU on sisäisesti hajainen).

Venäjän intressinä on Kaganin mukaan turvata tietty strategisesti neutraali osa NATO:n itäisissä jäsenmaissa, ja siksi se mm. vastustaa ohjuskilpeä Puolaan. Kun se ei pystynyt estämään Baltian maiden NATO-jäsenyyttä, se yrittää tehdä sen nyt Ukrainassa ja Georgiassa. Eurooppa ja Venäjä ovat geopolitiittisesti eri vuosisadoilla: siinä missä Eurooppa on nähnyt nationalismin kauhut ja yrittää ylittää kansallisvaltion, Venäjä yrittää tavallaan herättää sen. Siinä missä Euroopan painajainen on 1930-luku, Venäjän painajainen on 1990-luku, Kagan osuvasti argumentoi. Kagan myös onnistuneesti ennustaa Etelä-OSsetian ja Abhasian separatistien voivan aiheuttaa konfliktin Tbilisin ja Moskovan välille (kirja on kirjoitettu ennen sotatoimia alueella). Hän myös pelottavan tarkasti ennustaa, että sekä Eurooppa että Yhdysvallat eivät todennäköisesti tee mitään siinä tilanteessa, koska EU:lla ei ole kapasiteettia eikä temperamenttia vastustaa Venäjää, ja Yhdysvallat on liian kiinni Lähi-idän ongelmista voidakseen ryntätä avuksi.

Kiinasta Kaganilla on vähemmän mitään omintakeista sanottavaa. Se on kasvamassa suurvallaksi, mutta samaan aikaan sen käsitys itsestään muuttuu ja se alkaa vaatia omien intressiensä parempaa huomioimista. Kiina varustautuu näennäisesti suotta, koska mikään ei uhkaa sitä. Kiinan johtajat kuitenkin epäilevät muiden maiden pyrkivän jarruttamaan sen suurvaltapyrkimyksiä, missä he eivät tietysti paljon erehdy. Potentiaalisen konfliktin lähteenä Kiinan ja Yhdysvaltojen välillä Kagan pitää Taiwania, Japanista, Intiasta ja Iranista Kagan sanoo ehkä vieläkin vähemmän, eikä ainakaan mitään uutta, vaikka on katsonut tarpeelliseksi kirjoittaa niistä omat osiot.

Yhdysvallat puolestaan käyttää Kaganin mukaan ylivoimaista sotilaallista, taloudellista ja kulttuurista voimaansa muokatakseen muusta maailmasta intressiensä mukaisen välittämättä kansainvälisestä laista tai liittolaistensa ja YK:n mielipiteistä. Tämä tendenssi ei ole alkanut Bushin hallinnon myötä, vaan pyrkimys unipolarisuuteen, halu ratkaista kriisejä sotilaallisesti, ja kaikenlainen kansainvälisten instituutioiden epäily ovat aina olleet Yhdysvaltain ulkopoliittikan piirteitä.

Nykymaailmassa kommunismin poistuminen ei ole lopettanut historiaa eikä ideologioiden kamppailua. Kommunismille on ilmentynyt uusia haastajia länsimaiselle demokratialle. Venäjän demokratia on samaa laatua kuin Kiinassa: sillä ei ole niinkään mitään tekemistä vaalien kanssa, vaan valtion johto ”kuuntelee” kansalaisia ja tekee päätöksensä kansan parhaaksi. Ainakin Venäjällä nykyinen malli, jota Kagan kutsuu tsaristiseksi, nauttii kansalaisten suosiota. Valtio ei puutu kansalaisten elämään, jos he ymmärtävät pysyä poissa politiikasta. Neuvostoliiton malliin verrattuna tämä on tietysti parannus, varsinkin kun siihen yhdistetään nouseva elintaso ja suurvalta-aseman rehabilitointi.

Kagan näkee tulevaisuuden olevan kamppailua demokratian ja autokratian välillä. Mutta eikö kysymys kuitenkin ole demokratian määritelmästä, ja siten ennemminkin demokratian sisäisestä kamppailusta? Pessimisti voisi huomauttaa,

että myös 1930-luvun haastajat liberaalidemokratialle pitivät itseään kansan tahdon toteuttajina. He, ainakin Mussolini ja fasistit, vastustivat liberalismia ja edustuksellista enemmistödemokratiaa, eivät demokratiaa sinänsä. Il Duce edusti omasta mielestään kansaa ja sen tahtoa paljon suuremmin ja välittömämmin kuin parlamentti. Tässä mielessä venäläinen tai kiinalainen malli ei ole kovin erilainen. Ne ovat myös kansan keskuudessa suosittuja, samoin kuin hallinnot 1930-luvulla Saksassa ja Italiassa ja tässä mielessä eroavat monista länsimaaisista demokratioista, joissa hallituksiin ollaan yleisesti paljon vähemmän tyytyväisiä.

Toinen suuri kamppailu on radikaalin islamismin ja sekulaarin modernismin välillä, mutta sitä traditionalistit eivät voi Kaganin mukaan voittaa. Silti tässäkin kamppailussa demokraattisten valtioiden erimielisyydet estävät yhteisen rintaman muodostumisen uhkaa vastaan. Sota terrorismia vastaan luo puolestaan toisinaan vain illuusioita että demokratiat ja autokratiat olisivat samalla puolella. Tosiasiassa Venäjä ja Kiina ja niiden ”liittolaiset” tekevät kaikkensa luodakseen Yhdysvaltain johtamalle demokraattisten valtioiden ryhmittymälle vastapainon.

Jos suhtautumisessa sotilaallisen voimankäyttöön onkin eroja Yhdysvaltain ja Euroopan välillä, humanitaariset interventiot ja muu liberaalien arvojen nimissä tapahtuva puuttuminen suvereenien valtioiden sisäisiin asioihin yhdistävät niitä. Venäjä ja Kiina näkevät Kosovon kaltaiset tilanteet ainoastaan puuttumisena toisten valtioiden sisäisiin asioihin, ja ne ovatkin alkaneet peräänkuuluttaa kansainvälisen lain noudattamista. EU:sta ei tule haastajaa Yhdysvalloille: uudet itäiset jäsenmaat ovat siinä määrin epäileviä USA:n suhteen, että ne haluavat läheisempiä suhteita USA:n kanssa, mikä tavallaan estää EU:ta kehittymästä sille vastapainoksi.

Kaganin kuvaus kansainvälisestä tilanteesta on erittäin osuva, mutta hänen skenaarionsa demokratioiden ja autokratioiden välisestä kamppailusta ei mielestäni niinkään. Yhdysvallat suosii autokratiaita Lähi-idässä, jos se sattuu sen intresseihin sopimaan, ja autokraattisilla valtioilla on toisinaan ihan hyvät suhteet demokraattisiin valtioihin. Vastapaino Yhdysvalloille -tyyppinen suunnitelma saa toki esimerkiksi Syyrian puolustamaan Venäjän toimia Etelä-Ossetiassa ja Venäjän puolustamaan, Kaganin ilmaisu käyttäköseni, ”etäisiä serkkujaan” Serbiassa. Toisin kuin Kagan asian ilmaisee, kaikki valtiot eivät liittoudu tämän jaon mukaisesti. Kuten kaikki liittoumat, myös oletettu jako demokraattisiin ja autokraattisiin valtioihin tuottaa myös neutraaleja ja osittain liittoutuneita maita.

Kagan esittää siis ratkaisuksi demokraattisten valtioiden liittoa, joka täydentäisi YK:n ja G8:n kaltaisia instituutioita. Demokraattisilla valtioilla on jossakin määrin yhteinen agenda, jonka toteuttamiseksi niiden pitäisi tehdä yhteistyötä. On vain loogista, Kagan argumentoi, että liberaalit demokratiat tuottavat kansainvälisen järjestyksen, joka vastaa niiden omia ideoita ja käytäntöjä. Voisi kuitenkin todeta että tämä ei ole historiallisesti katsottuna ollut kovin helppoa, eikä kyse ole siitä ettei sitä olisi yritetty. Tietty ero kansainvälisen järjestelmän ja valtion sisäisen järjestyksen välillä, lähinnä suvereenin puuttuminen edellisestä, on ollut

ongelma kautta aikojen. Lisäksi jälleen kerran, kuten niin monissa teorioissa ja suunnitelmissa, demokratia näyttyy kuitenkin vaarallisen ongelmattomana käsitteenä. Kaganilekin yksittäinen valtio näyttää joko olevan demokraattinen tai ei, ja demokratia on tila joka saavutetaan ”edistyksen” myötä, eikä jotakin joka tarvitsisi enää kehittämistä. Ihmisoikeudet ja vastaavat ideat, jotka aikoinaan saavutettiin rajussa poliittisessa kamppailussa, näyttävät nyt olevan poliitiikan yläpuolella.

Kagan on kuitenkin oikeassa siinä, että mitään väistämättöä kehitystä kohti liberaalia demokratiaa valtion sisällä tai kansainvälisessä järjestelmässä ei tapahdu, vaan kaikki riippuu tehdyistä päätöksistä ja voitetuista taisteluista.

PAUL-ERIK KORVELA